

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HELLE OTTE

DANSKE
ERHVERVSIMMIGRANTER
I BRASILIEN

UDVANDRERARKIVET

1988

*Tilegnet
den danske koloni i São Paulo*

DANSKE
ERHVERVSIMMIGRANTER
I BRASILIEN

© 1988 Helle Otte

Trykt hos: Winds Bogtrykkeri ApS, Haderslev

ISBN 87-982912-1-1

Udgivet med støtte fra

Tuborgfondet og Det Obelske Familiefond

HELLE OTTE

DANSKE
ERHVERVSIMMIGRANTER
I BRASILIEN

UDVANDRERARKIVETS SKRIFTSERIE:
UDVANDRERHISTORISKE STUDIER NR. 2

Indhold

Forord	s. 7
Hvad er en erhvervsimmigrant	s. 9
Danske firmaer i Brasilien	s. 21
Det skandinaviske samfund i São Paulo	s. 29
Den skandinaviske Klub »Nordlyset«. Den skandinaviske Kirke. Den skandinaviske Skole. Velgørhedsarbejdet.	
Den danske koloni i São Paulo	s. 43
Øjebliksbillede af den danske koloni. Historisk billede af den danske koloni. Fremtidstendenser. Assimilering. Erhvervsimmigranternes betydning for koloniens sociale liv	
Hvorfor beskæftige sig med erhvervsimmigranter – og hvordan	s. 61
Hvad ved hjemmedanskerne om udedanskerne. Uofficielle kulturambassadører. Hvordan komme videre.	

Forord

Erhvervsimmigrant!

To års famlende og spredte diskussioner forløstes i dette enkle og indlysende begreb og herværende lille bog fik fast form.

Som leder af Det danske udvandrersarkiv har undertegnede gennem længere tid i samspil med andre emigrationsforskere overvejet, hvorledes institutionen kunne udvide sit arbejdsfelt til også at omfatte moderne dansk udvandring. Med moderne udvandring er der ikke i samme grad som for 100 år siden tale om traditionelle udvandrere. Mange af dem, der nu bosætter sig i oversøiske lande, er rejst ud som repræsentanter for danske firmaer, der producerer eller handler i de oversøiske lande.

Imidlertid er dansk foretagsomhed eller dansk erhvervsvirksomhed uden for landets grænser kun fragmentarisk behandlet i udvandringslitteraturen. Hvorledes så beskrive de tilknyttede udsendte udlandsdanskere i udvandrershistorisk sammenhæng?

Spørgsmålet søgtes løst gennem et pilotprojekt om problemstillingen med udgangspunkt i São Paulo, Brasilien. São Paulo fordi dansk erhvervsvirke her er rimelig koncentreret og overskuelig, og fordi Det danske Generalkonsulat i området gennem et par generationer har registreret til- og afrejste danskere. Tuborgfondet og Det Obelske Familiefond støttede beredvilligt projektet og finansierede undertegnedes rejseomkostninger, hvilket der hermed takkes for. At pilotprojektet og forskningsrejsen resulterede i mere end blot indsamling og registrering af kildemateriale må imidlertid tilskrives Jørgen Bjørn Kullmann, dansk generalkonsul i São Paulo. Hans aktive med- og modspil både før og under opholdet har været afgørende for, at projektet blev sat på begreb og fik en afsluttet form. Tuborgfondet og Det Obelske Fami-

liefond skal endvidere takkes for at have fulgt projektet til vejs
ende ved at støtte udgivelsen af denne bog.

Bogen er tilegnet den danske koloni i São Paulo, specielt de
mennesker, som lod sig interviewe og så at sige accepterede rollen
som historiske objekter.

Helle Otte
Udvandrerarkivet, foråret 1988

Hvad er en erhvervsimmigrant?

Hvad er en erhvervsimmigrant

Den gængse definition på en emigrant er en person, som forlader sit land for at bosætte sig fast i et andet. For emigranten er der tale om en bevidst beslutning om at forlade hjemlandet for endegyldigt at slå sig ned i et nyt land med skift af statsborgerskab som naturlig følgevirkning. En tilsvarende statisk og afgrænset definition lader sig ikke anvende i forbindelse med begrebet erhvervsimmigrant. Erhvervsimmigrant er ikke noget, man er, det er noget, man *kan* blive.

Udgangspunktet for en erhvervsimmigrant er et ansættelsesforhold i et firma (dansk eller udenlandsk) eller i en international organisation, hvorfra personen bliver udsendt til et andet land. På dette tidspunkt er det for tidligt at bruge ordet erhvervsimmigrant. Nogle udsendte vender tilbage til hjemlandet efter nogle år ude, undertiden i flere lande. Følgende og senere citater er fra forfatterens interviews med danskere i São Paulo.

»... Da jeg i sin tid kom herved, da havde jeg i tankerne at tage en 2-3 år hernede og så tage tilbage til head-office og få en karriere ...«

»... Jeg kom til Brasilien som led i min uddannelse ... Den oprindelige plan var, at jeg efter et 2-års ophold skulle tilbage til Danmark og fortsætte min karriere ...«

»... Det er højst sandsynligt, at vi rejser herfra. Men sikkert til et andet land ... Jeg synes stadigvæk, jeg er ung nok, og der er så mange ting, man kan lære ude ... så jeg har lyst til at rejse andre steder hen ... og bliver sikkert også sendt andre steder hen ... Men højst sandsynligt tager vi senere hjem til Danmark ...«

»... Jeg holder op med at rejse nu ... Jeg vil ikke bo i udlandet resten af mit liv. Jeg er ikke udvandrer, har aldrig været det. Det har aldrig været min tanke at blive her. Aldrig ...«

Andre udsendte etablerer sig i kufferten og rejser fra den ene opgave til den anden over hele verden. Et evigt vandrende

folkefærd, en slags lufthavnsvagabonder – for nu at bruge et moderne ord – for hvem alverdens lufthavne er ligeså velkendte som hjemmets fire vægge.

»... Jeg har meget, meget svært ved at finde mig i et arbejde, hvor jeg skal sidde her på kontoret ... Jeg rejser meget ... og når jeg rejser, så skal det ikke være til noget blivende ... jeg elsker at rejse rundt ...«

»... Jeg har rejst som udsendt det meste af mit liv ... Jeg tror godt, jeg kan sige, at jeg har rejst hele verden rundt ...«

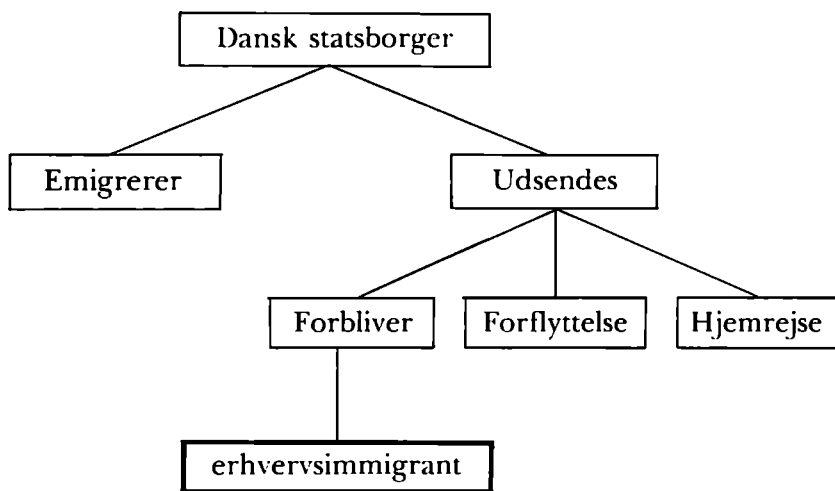
»... Det er svært at falde helt til ro, når man først har været ude ...«

»... Når du arbejder for et multinationalt firma, så er det meget, meget svært at sige, at du vil blive her, for der sidder jo en stor direktør et eller andet sted, der siger go eller stay. Det er ikke så meget op til de pågældende folk, hvis du er udsendt ... hvad jeg er. Jeg har været herude i mange år, det er rigtigt. Men jeg er stadigvæk udsendt. Jeg er ansat i København og udlånt til firmaets Brasilienafdeling. Det gør, at hovedkvarteret i København teoretisk godt kan sige, du skal hjem eller til en udstationering på den anden side af kloden. ...«

»... Jeg hører nok mere til den race, som holder til i hele verden. ... Vel en slags internationalister eller kosmopolitter ...«

For en del udsendte sker der imidlertid det, at de vælger at forblive i det land, hvortil de er udsendt. Fra det øjeblik er der tale om erhvervsimmigranter.

Skematisk kan udviklingsforløbet for henholdsvis emigranter og erhvervsimmigranter opstilles således:

Når det for en erhvervsimmigrant gælder, at udgangspunktet er et ansættelsesforhold i et firma eller en organisation, som også arbejder i udlandet, så gælder det ligeledes, at:

– *der er tale om mennesker, som har lyst til at komme ud og/eller arbejde internationalt. Mennesker som netop med henblik herpå bevidst har søgt ansættelse i disse firmaer eller organisationer.*

»... Jeg rejste ud p.g.a. rejselyst og udlængsel. Lige efter krigen havde man været længe nok der og gået rundt i de samme gader ... Så da ville man ud og se noget. Og så måske eventyrlyst ...«

»... Men det er jo også det fremmedartede, som nok gibber i én ...«

»... Jeg søgte ind i dette firma, fordi jeg vidste, det var ensbetydende med udstationering. Og det havde jeg megen lyst til ...«

»... Der ligger en følelse i de fleste mennesker af, at det er spændende med ting, der er anderledes. Der er nogle, der er bange for det. Der er andre, der søger det. Jeg har altid søgt udfordringer ...«

»... Jeg var sådan set ved at køre lidt i stå i Danmark. Jeg syntes, at det gik for langsomt, og det var dyrt. Det var ligesom om, der manglede et eller andet ... Og nu har jeg måske ærligt nok altid været en smule eventyrlysten, så ...«

– *der er tale om mennesker, som ved ankomsten er i alderen 25-35 år, og som har en højere uddannelse og en vis professionel erfaring.* Undtaget herfra er yngre medarbejdere, der udsendes som led i deres uddannelse, (f.eks. unge ØK-folk).

Ved at sammenholde fødselsåret og ankomståret for 50 % af de udsendte til São Paulo fremgår det således, at de udsendte næsten alle ankom i 20 års og 30 års alderen – ligeligt fordelt på de to årtier og således, at dobbelt så mange var i slutningen af 20'erne og i begyndelsen af 30'erne end i begyndelsen af 20'erne og slutningen af 30'erne, I meget få tilfælde var den udsendte ved ankomsten over 40.

– *der er tale om mennesker, der udsendes til stillinger med ansvar (leder eller mellemlider-funktioner).*

– *der er næsten udelukkende tale om mænd, som i mange tilfælde har hustru (+ evt. små børn) med.*

Af de ialt 421 registrerede udsendte i São Paulo var de 207, altså ca. halvdelen, gift hjemmefra.

— — —

Hvor ovenstående så at sige er forudsætningerne for at blive erhvervsimmigrant, så er det sværere at indkredse årsagerne til, at en person vælger at forblive ude og altså et liv som erhvervsimmigrant. I det følgende skal de bevæggrunde, der synes at være mest afgørende, angives. Bevæggrundene er opstillet i 2 forskellige forklarings sæt, men der er naturligvis tale om stærke indre sammenhænge.

Personlige grunde til at blive

– *personens formative år er levet ude.* Personen er så at sige blevet voksen i udlandet og har tillagt sig vaner og livsmønstre, der vanskeligt kan overføres til hjemlandet.

»... Hvorfor jeg har så godt et forhold til Brasilien, tror jeg skyldes, at jeg kom så tidligt herud. Jeg havde ingen rødder i Danmark ... Jeg har boet næsten lige så lang tid i Brasilien som i Danmark ...«

»... Jeg er blevet voksen her ... Og i Danmark skulle jeg jo bygge et helt nyt liv op, en ny vennekreds ...«

»... Den kritiske tid er 4-5 år ... Hvis man kommer ud på 2. kontrakt, så bliver man herude ... Vi har eksempler på flere, der er taget hjem og kommet tilbage ... De er blevet rodløse ...«

»... Jeg tror, jeg ville have meget sværere ved at flytte til Danmark nu, end som jeg havde ved at flytte til Brasilien dengang ...«

»... Jeg synes godt om Brasilien og brasilianerne og efter 20 år nu, så kunne jeg nok ikke flytte tilbage til Danmark ...«

»... Jeg havde været for længe i Brasilien ... Jeg var begyndt at blive for meget brasilianer og havde måske nok mistet kontakten med det danske ...«

– *den udsendte har giftet sig lokalt og etableret familie.* Adskillige har giftet sig med børn af danske eller skandinaviske emigranter.

»... Jeg blev brasiliansk gift herude. Dvs. det gode forhold til Brasilien blev sådan mere støbt ind, cementeret ...«

»... Lige før udløbet af kontrakten var jeg blevet gift, og min kone er altså født i Brasilien. Hun ville hellere være her ...«

Sp.: Det, at du er gift brasiliansk, er det hovedårsagen til, at du bliver herude?

»Det er den eneste grund. Jeg kan mægtig godt lide Brasilien, men jeg kunne endnu bedre lide at rejse rundt.«

»... For et ægtepar af forskellig nationalitet, der er det altid nemmest for manden (når det er manden, der arbejder) at tilpasse sig et fremmed land, fordi han er optaget hele dagen. Dvs. han sidder ikke som konen og skal tilpasse sig ...«

– *familien er faldet til, og børnene er startet på eller har fuldendt et videre uddannelsesforløb.* Danmark bliver for mange det skønne feriested, men for lille til de unges ambitionsniveauer.

»... Det har aldrig været noget svært valg at blive herude. Min kone er født her. Hun har aldrig haft nogen trang til at bosætte sig i Danmark. Og børnene er født hernede – og vokset op i den blanding af brasiliansk og skandinavisk kultur, vi har budt dem ...«

»... Ens børn går jo i skole her, studerer her, får venner her, og man er optaget af, hvad de gør, og hvordan de udvikler sig ... Man vil gerne være tæt på ...«

»... Jo, vi har undertiden overvejet at tage hjem ... Men da børnene er uddannet hernede og arbejder her, så har vi måttet fortrænge hjemlængslen ... og så kommer der jo nok også børnebørn engang ...«

Karrieremæssige grunde til at blive

– *jobudfordringen*. Den udsendte vil ikke i Danmark kunne få tilbudt et job med tilsvarende ansvar, løn og selvstændighed.

»... Det er simpelthen sjovt at være ingeniør i Brasilien. For en ingeniør er der mange opgaver i Brasilien ... Det er interessant rent arbejdsmæssigt ...«

»... Der er meget store muligheder for i en meget ung alder at få et stort ansvar ved at påtage sig stillinger i udlandet. Stillinger i Danmark kan også godt give udfordringer, men de er jo væsentlig mere kontrollerede, ligegyldigt hvad niveau man er på ... også f.eks. som administrerende direktør i Danmark, idet bestyrelsen jo sidder meget tæt på ...«

»... Jeg syntes, der var en del jobudfordringer her. Der var lidt mere plads at arbejde på end i Danmark ...

Der sker jo mange gange det, at man – når man som forholdsvis ung bliver sendt ud af et dansk firma, så får man større befyjelser, end hvis man sad derhjemme. Det er ganske logisk. For når man sidder i ledende stillinger ude, så kan man ikke sende et telex hjem hver gang, der skal afgøres et eller andet. Hvor man måske derhjemme går op og spørger afdelingschefen eller direktøren ...«

»... Din beslutningssfære er meget, meget større, end den på noget tidspunkt ville være derhjemme. Din kontakt udadtil er også meget, meget større ... Parallelt hermed er dit ansvarsområde selvfølgelig meget, meget større også. Der er nogen, der kan li' ansvar, og der er

nogen, der ikke kan li' ansvar. Jeg tror nok, du kan definere de folk, som tager ud og accepterer den form for udfordring, det er folk, der søger den der form for personlig udfordring, det er at lede og de muligheder for – skal man sige – at take a short cut ... Så kommer det ind, at hvis du tager hjem – selvfølgelig kan du få et job med de samme beslutningsmuligheder og det samme ansvar derhjemme – men så skal du springe ret kraftigt i hierakiet ... der findes ikke noget umiddelbart konvertibelt job til dig derhjemme ...“

– *jobkvalifikationen*. Den udsendtes erhvervskunnen og erhvervs-erfaring bliver så specialiseret og lokalbestemt, at de kvalifikationer vanskeligt lader sig overføre til Danmark eller kun i begrænset omfang kan udnyttes ved moderselskabet.

»... Arbejdsmæssigt tror jeg heller ikke, jeg har kendskab nok til at vende tilbage til Danmark idag. Jeg kender til brasilianske forhold og ikke så meget til danske – det danske skattesystem f.eks. – det ville være meget svært at komme tilbage til Danmark og få en tilsvarende stilling ... Jeg måtte vel så på skolebænken igen ...«

»... Min faglige viden er i tidens løb blevet knyttet til brasilianske forhold – og er vel næsten ubrugelig på dansk grund ... jeg ved heller ikke, om jeg kunne tilpasse mig det danske arbejdsmarked, sådan på det personlige, temperamentsmæssige plan ...«

– *generel udfordring*.

»... Jeg tror også, at det er fordi, man føler, at man gør en generel indsats, at man er med til at bygge dansk industri op i udlandet. Det kan vi jo mærke, at vi bliver værdsat for derhjemme. Det tror jeg også er vigtigt ...«

De ovennævnte grunde til at en udsendt vælger at forblive ude, kan omvendt også i visse tilfælde være årsagen til, at den udsendte ønsker at rejse tilbage til Danmark.

Personlige grunde til at rejse hjem

– *den udsendte har svært ved at tilpasse sig den fremmede kulturs vaner og livsmønstre*.

»... Jeg vil hjem nu. Nu gider jeg ikke mere ... Jeg vil have mit eget hjem. Jeg er træt af at bo i andre folks lejligheder ...«

»... Jeg kan ikke holde ud at bo i den her by ... Den er farlig. Hvis du bruger din sunde sans, så går du i hvert fald ikke i biografen om aftenen inde i centrum. Du risikerer overfald. Det er én ting. En anden ting er forureningen. Du kan se højhusene her, de forsvinder ud i disen, ren forurening. En tredje ting er trafikken. Her er en forfærdelig trafik. Du bliver et nervøst vrage, hvergang du skal fra et sted til et andet ... Du skal køre køkørsel i timevis ...«

»... Jeg syntes, det er svært at komme herud. Det er en helt fremmed kultur med en helt anden indstilling til så mange ting ... Jeg følte meget stærkt, at vi kom til et katolsk land ...«

– *den udsendtes familie har svært ved at tilpasse sig og/eller ønsker at rejse tilbage*

»... Som kvinde er det svært at komme hertil ... Vi lever i en mandfolkeverden hernede, og mange gifte kvinder, der kommer hened i dag, de har jo et job i Danmark, de skal give afkald på ...«

»... Hvis du bliver gift hernede med en brasilianer, det er én ting. Men hvis du kommer hjemmefra med din kone, det er noget andet. Det er meget ofte kvinderne, der vil hjem, fordi hun ikke har så meget at gøre hernede ... For konen er det vanskeligt ... it is a man's world hernede ... kvinderne kan ikke få et ordentligt job f.eks. ... Men manden har et job på 10-12 timer om dagen ofte i 6 dage om ugen ...«

»... Man ser skilsmisse blandt udsendinge herude, hvor manden bliver, og konen rejser hjem. Hun kan ikke finde sig i det. Når der er gået de her 2-3 år, så går hun fuldstændig op i rødnettet og bliver helt fuldstændig uden tilknytning til nogen ting ... Men det er jo svært for manden at tage hjem. Han har fået et tilhørsforhold til jobbet, til firmaet, han arbejder i. Måske kan han heller ikke på det tidspunkt komme hjem uden at bryde kontrakten ...«

»... De kvinder, som sidder og er passive herude, de vil aldrig klare den, så er det bedre at tage hjem ... Når kvinden er passiv, så får hun ikke lært sproget, så er hun ikke nogen støtte for børnene i skolen. Børnene går det så skidt for i skolen, fordi mor ikke kan hjælpe dem med lektierne ... så ramler det hele. Mor er passiv, børnene dumper i skolen, og så må vi hellere tage hjem. Det går altså ud over manden.

Men han kan jo også være med til at få familien til at fungere. Man må også stille krav til hinanden i ægteskabet ... Det er hårdere måske at være ægtepar her. Men det har også mange fordele. Ægteskaber af udstationerede ... jeg har ikke nogen statistik på det ... men jeg har på fornemmelsen, at skilsmisseprocenten for udstationerede er mindre end hjemme i Danmark ... Herude har man kun hinanden at holde sig til. Familielivet er meget vigtigt, for at det skal lykkes. Med »det« mener jeg ikke kun jobbet, det er det med børnene i skolen, at man alle kan komme ind i the community. Man bliver meget bundet til hinanden. Det tror jeg nok, der er mange, der vil kunne bekræfte ...«

– *børnenes videre uddannelse ønskes hjemme*

»... Børnene har ikke de udfoldelsesmuligheder hernede, som vi kunne ønske os. De har ingen frihed hernede ... Alt koster penge, og de skal transporteres og passes på ...«

»... Drengen er 9 nu. Og skal han have en dansk skoleuddannelse, så er det nu, han skal flyttes. Det er allerede svært nok, men hvis du tager og flytter ham i puberteten, så går det helt galt ... så han er altså også med i regnestykket ...«

»... Jeg vil gerne opdrage børnene til ligestillede individer. Det er svært i Brasilien, hvor kvinder anses for at være under manden ... Ofte kommer man i konflikt ...«

Karrieremæssige grunde til at rejse hjem

– *den udsendtes karrieremæssige ambitioner bliver ikke opfyldt*

i denne sammenhæng er det for så vidt uden betydning, om den manglende realisering af karriereambitionerne kan tilskrives arbejdsgiveren, eller om den udsendte ikke opfyldte egne og/eller arbejdsgiverens forventninger

– *mulighed for tilsvarende og eller bedre job hjemme*

»... Jeg har været så heldig at få tilbudt en pind at sidde på derhjemme ... meget lig den, jeg sidder på her ... og så er det med at slå til ... hvem ved, om en sådan chance kommer igen ...«

I ovenstående er de vigtigste årsagsforklaringer på, at en udsendt bliver erhvervsimmigrant, angivet. Men lige så svært det vel er for den enkelte udsendte at udpege præcist hvornår og hvorfor vedkommende valgte at blive ude, lige så svært er det at opstille et definatorisk begrebsapparat for samme. Der er tale om *en fortløbende proces*, om hvilken man kan sige, at jo flere af de angivne årsagsforklaringer, der gælder for en udsendt, jo større er sandsynligheden for, at den udsendte bliver erhvervsimmigrant. Hvor skift af statsborgerskab er en naturlig følge af emigration i traditionel forstand og dermed en håndgribelig definition på en emigrant, gør dette sig ikke gældende, hvad angår erhvervsimmigranter. En udsendt medarbejder bliver ganske vist erhvervsimmigrant, hvis han søger og får udenlandsk statsborgerskab med henblik på at forblive i udlandet. Det sker imidlertid sjældent i Brasilien, idet der kun er meget begrænsede fordele ved at blive naturaliseret brasilianer. Formodentlig sker det oftere i f.eks. USA. Det kan imidlertid ikke siges at være det generelle og dermed bruges som definition i forbindelse med erhvervsimmigration. I sidste instans er det afgørende derfor, hvor personens dødsattest udstedes.

Danske firmaer i Brasilien

Danske firmaer i Brasilien

Den altafgørende forudsætning for eksistensen af erhvervsimmigranter er naturligvis international erhvervsvirksomhed. Uden danske firmaer i udlandet vil der endvidere kun være tale om meget få eller ingen danske erhvervsimmigranter.

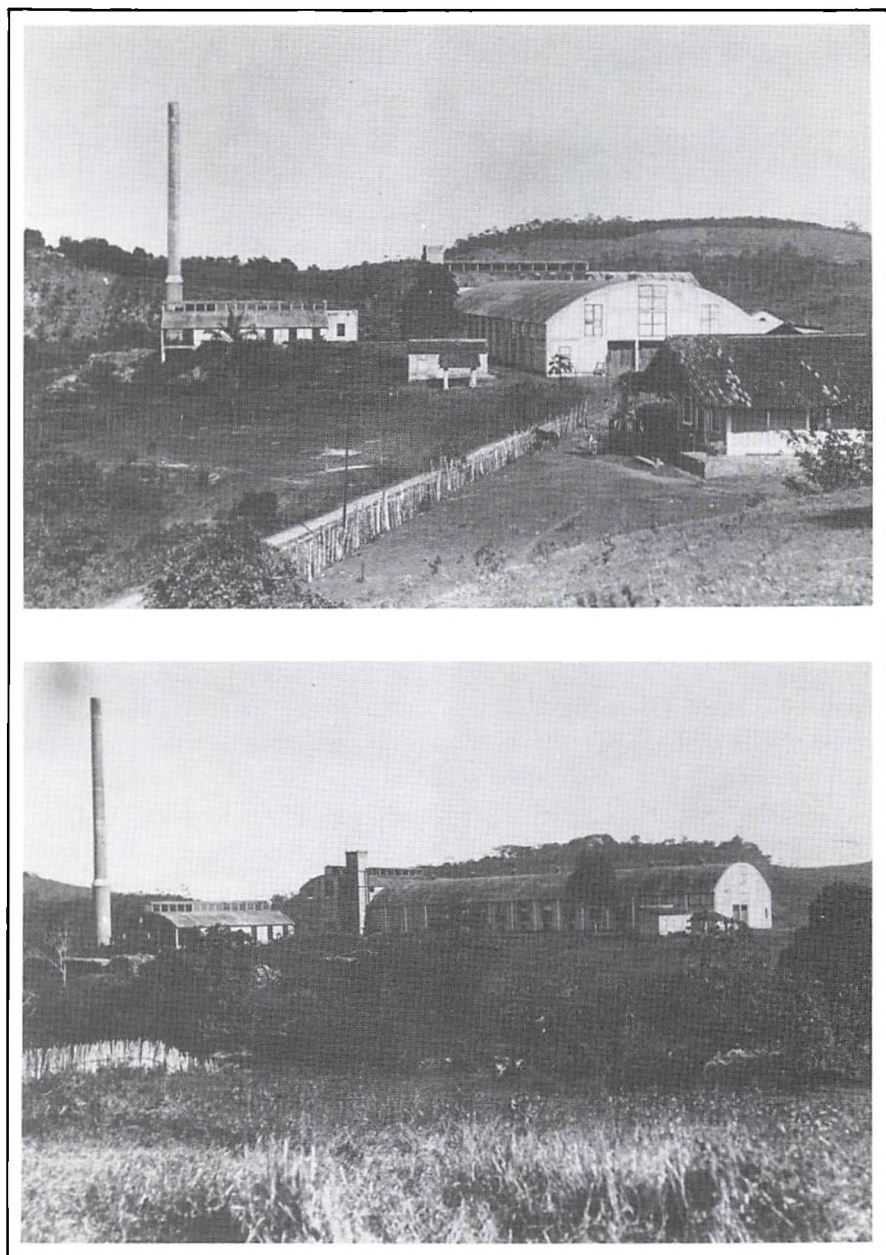
I Brasilien findes en relativ stærk koncentration af etablerede og producerende danske erhvervsvirksomheder. Det danske Generalkonsulat har opgjort, at der i 1986 fandtes 30 ialt, hvoraf hovedparten har hjemsted i São Paulo. Tallet er stort set i forhold til antallet af danske firmaer generelt i Sydamerika (3 i Venezuela, 1 i Colombia, 2 i Ecuador og 2 i Argentina ifl. Udenrigsministeriets offentligt tilgængelige lister over danske datterselskaber i udlandet). De danske interesser i Brasilien må tilskrives størrelsen af det potentielle marked, som et land med ca. 140 mill. indbyggere udgør.

Ligeså lidt som den danske industri kan siges at være branche-specifik, er der tale om, at der er visse bestemte brancher, der har fundet ståsted i Brasilien. Det er firmaer, der arbejder indenfor: maskinfabrikation, fødevarer, maling, off-shore, instrumenter, service m.m.

Generelt om firmaerne kan man sige, at de iøvrigt arbejder internationalt. Mange af de etablerede danske firmaer i Brasilien har tidligere haft handelsforbindelser (export) til Brasilien og besluttet at etablere sig, fordi de stadig strengere brasilianske restriktioner mod import har tvunget dem til enten at etablere producerende virksomheder lokalt eller opgive markedet.

Det første danske firma i Brasilien var Christiani & Nielsen, som etablerede sig allerede i 1922. Der gik da også 20 år, før det næste etablerede sig, og i det tilfælde gjaldt det handelsvirksomhed (ØK). I 1946 etablerede SAS sig og startede som en af de første en regulær flyforbindelse med Sydamerika.

Fra 1950'erne finder der en fortsat nyetablering af danske firmaer sted, fortrinsvis i delstaten São Paulo. En udvikling der kulminerer i 1970'erne og 1980'erne.

Christiani & Nielsens første bygværk i Brasilien, en papirfabrik i Recife, Pernambuco, opført 1917-18. Fotografierne er venligst stillet til rådighed af Christiani & Nielsen.

Danske datterselskaber i Brasilien

	Dansk	År	Med- arbejdere
<i>Rio de Janeiro</i>			
1. Christiani & Nielsen	100 %	1922	4.000
2. Hempel	100 %	1965	100
3. Brasil Offshore-Mærsk	100 %	1977	86
4. MAN-B & W	100 %	1958	6
<i>São Paulo</i>			
5. ASA (Rengøring) Thorgaard	100 %	1983	-10
6. Brüel & Kjaer	100 %	1973	6
7. Danavox	98 %	1978	50
8. Danfoss	100 %	1977	6
9. Danish Turnkey Dairies (DTD)	100 %	1981	16
10. ØK (Holding)	100 %	1942	9
11. Graber Securisystem (alarmanlæg) ..	72 %	1984	80
12. Grindsted	100 %	1975	23
13. Grindsted-Brasway	50 %	1986	0
14. Chr. Hansens Lab.	100 %	1977	38
15. ISS Darenas (rengøringsmidler)	100 %	1976	100
16. ISS Servicesystem (rengøring)	95 %	1973	11.000
17. ISS Sulamericana (holding)	100 %	1976	7
18. Mapol (emballage)	100 %	1970	420
19. Niro Atomizer	100 %	1957	100
20. Nordisk Gentofte	100 %	1984	2
21. Novo Industri (enzym)	100 %	1975	7
22. Sabroe Atlas	100 %	1958	520
23. Três Coroas (osteløbe)	100 %	1984	35
24. F. L. Smidth:			
São Paulo (ing. kontor)	100 %	1957	90
Varginha (fabrik)		1976	250
<i>Santos</i>			
25. Nordisk Andelsforbund	100 %	1956	4
<i>Curitiba</i>			
26. Glunz & Jensen	100 %	1983	17
<i>Belem</i>			
27. ØK (tømmer)	100 %	1981	6
28. Nordisk Timber (Dalhof, Larsen & Horn)	100 %	1984	60

Manaus

29. Lego (fabrik 80/adm. salg SP 25) ... 60 % 1985 105

Rio & São Paulo

30. SAS 1946 120

Ialt 17.300

(Kilde: Generalkonsulatets notat, Danske datterselskaber i Brasilien. J. nr. 65. Dan./Bras. 1. 16. september 1986).

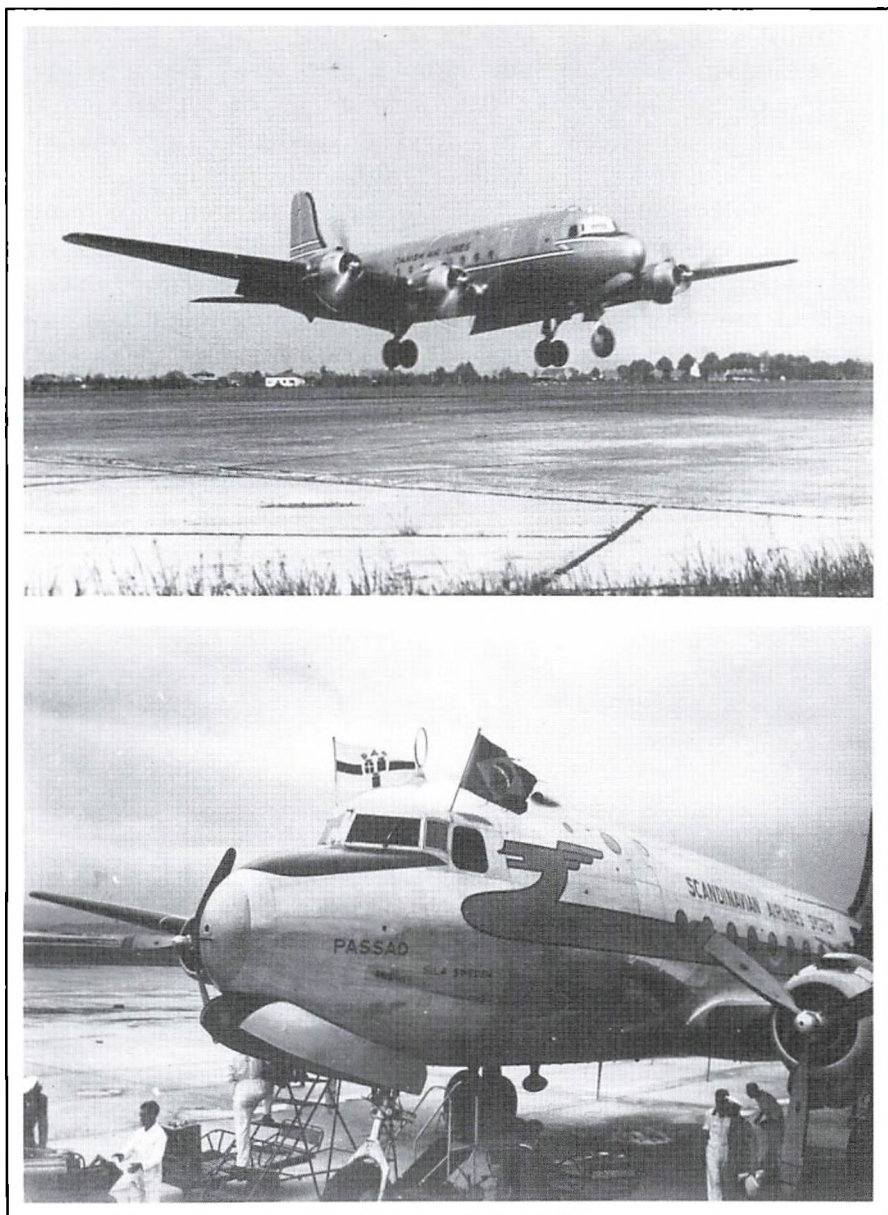
Ovenstående skema over de nuværende 30 danske firmaer i Brasilien giver ikke et totalt billede af dansk firmahistorie i landet. Med til billedet hører, at yderligere 14 danske firmaer i årenes løb har haft etableret brasilianske datterselskaber (Kilde: Generalkonsulatets notat, Tidligere danske investeringer i Brasilien. J. nr. 65. Dan./Bras. 1. 24. september 1986). Disse selskaber er nu enten fusioneret med andre danske firmaer (ialt: 2), nedlagt på grund af importrestriktioner (ialt: 3), overtaget af andre ikke-danske aktionærer (ialt: 6) eller nedlagt af andre grunde (ialt: 3).

En samlet oversigt over danske firmaer i Brasilien fordelt på etableringsår, ser herefter ud om følger:

Firmaernes etableringsår:

	1917-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-
Eksisterende	1	2	5	1	11	10
Ophørte			2	5	7	10
Ialt	1	2	7	6	18	10
Udsendte	24	36	35	71	127	34

Antallet af udsendte fordelt på ankomstår (tendens)

Med flytypen DC-4, også kaldet "Skymaster", åbnede SAS i november 1946 rute mellem Skandinavien og Brasilien. Nederste billede er taget ved åbningsflyvningen og viser flyet i Rio de Janeiros lufthavn. Fotografierne er venligst stillet til rådighed af SAS.

I ovenstående figur er antallet af danske firmaer fordelt på etableringsår endvidere sammenholdt med antallet af udsendte fordelt på ankomstår. Det skal understreges, at fordelingen af udsendte på ankomstår kun udtrykker tendensen, idet ankomsten for alle ikke kendes. Af de 421 udsendte, som er registreret på Generalkonsulatet i São Paulo, er der 94 personer, for hvem ankomståret ikke er opført. Tendensen er imidlertid klar nok og opfylder forventningen om, at der er en direkte sammenhæng mellem intensiteten af danske investeringer og antallet af udsendte i området. Jo større erhvervsaktivitet, jo flere udsendte.

Det skandinaviske samfund i São Paulo

São Paulo

Som vist befinder hovedparten af de danske firmaer i Brasilien sig i São Paulo. Således også danskerne og de institutioner, danskerne er aktive i. I havnebyerne Santos og Rio de Janeiro findes der skandinaviske sømandskirker. I Rio, hvor der iflg. generalkonsulaternes registreringer bor ca. 200 danskere, eksisterer der endvidere en dansk klub. I São Paulo er der registreret ca. 700 bosatte danskere. Her findes Den skandinaviske Klub (1891) med klubhus og country club, Det danske Handelskammer/råd (1946) og Den skandinaviske Kirke (1962) med kirkebygning, præstebolig og forsamlingshus.

Umiddelbart lyder det rimeligt nok, at en befolkningsgruppe på ca. 700 personer kan bære den danske del af såvel en skandinavisk klub som en skandinavisk kirke. Men omgivelserne taget i betragtning er det mindre forståeligt, faktisk grænsende til det utrolige.

Delstaten São Paulo er Brasiliens største og vigtigste handels- og industricenter. Den dækker et område på næsten 248.000 km² og er med en befolkning på næsten 30 mio. Brasiliens folkerigeste stat. Delstatens hovedstad, som ligeledes hedder São Paulo, er Brasiliens største by med et anslået indbyggerantal på ca. 12 mio.

Af disse 12 mio. vides 700 at være danske! Sandt at sige et forsvindende lille mindretal, som ikke desto mindre udgør en levende og bæredygtig etnisk koloni i metropolen.

Kolonien og dens institutioner

I São Paulo eksisterer der et tæt samarbejde mellem de nordiske lande. Man har således kunnet komme overens om at drive både en klub og en kirke, samtidig med at et ret stort velgørenhedsarbejde til fordel for skandinaver og især brasilianere løbende finder sted.

Det skandinaviske samfund i São Paulo består altså ikke kun af

den danske koloni, men også af en finsk, en norsk og en svensk koloni. I 1981 blev antallet af medlemmerne i de nordiske kolonier optalt og fordeltes som følger:

	<i>Kolonien</i>	
	<i>husstande</i>	<i>ialt</i>
Danmark	291	793
Finland	170	580
Norge	86	250
Sverige	380	1100
Ialt	927	2723

(Kilde: Generalkonsulatets notat. J. nr. 5, 2. juni 1981).

Disse nordiske kolonier har i fællesskab skabt et samfund, hvis institutioner danner rammen om et skandinavisk sammenhold og fællesskab for dem, der har lyst.

Den skandinaviske Klub »Nordlyset«

Den skandinaviske Klubs oprindelse stammer fra en gruppe af danske håndværkere, der i 1891 startede en forening, hvis formål dels var kammeratlig selskabelighed og dels var at sikre danske i området en pæn begravelse. Samtidig startede man en hjælpe-kasse, således at medlemmerne – og andre iøvrigt – kunne modtage økonomisk hjælp i tilfælde af sygdom. Hjælpekassen eksisterer den dag i dag i form af Det skandinaviske Hjælpefond.

På samme tid som de danske håndværkere dannede deres forening, havde nogle svenske i området startet en rklub. Svenskerne sluttede sig til danskerne, og senere er samarbejdet

Den skandinaviske Klub, i byen (øverst).

Den skandinaviske Klub, Country-klubben.

blevet udvidet med norsk deltagelse. Idag indgår den finske koloni også i Den skandinaviske Klub.

Langt fra alle i de nordiske kolonier er imidlertid medlemmer af Den skandinaviske Klub. Klubbens medlemstal i henholdsvis 1981 og 1986 var som følger:

Klubben

	<i>familier</i>		<i>individuelle</i>	
	1981	1986	1981	1986
Danmark	31	46	12	19
Finland	1	2	1	2
Norge	4	5	3	4
Sverige	61	49	11	13
Ialt	97	102	27	38

(Kilde: op. cit.)

Det skal allerede her anføres, at den påviselige stigning i antallet af danske medlemsskaber er bemærkelsesværdig, idet tallene for såvel familieenheder som personer ialt indenfor den danske koloni er faldet i samme periode til henholdsvis 255 og 728 (se senere).

Medlemskontingentet er beskedent og dækker da heller ikke mere end ca. halvdelen af klubbens driftsudgifter til administration og det klubhus og den country club, der er opbygget i tilknytning til klubben.

Den skandinaviske kirke

Den første menighed dannedes i 1962 og har udviklet sig, således at der i dag eksisterer en kirke (designet af en finsk immigrant), en præstegård og et forsamlingshus, der blev indviet 1985.

Kirkens præst er som regel svensk, idet det Lutherske Verdensforbund i Sverige delvis betaler udstationeringen. Medlemstallet for kirken er generelt større end klubbens medlemstal. I 1981 var tallene, som følger:

Kirken

Familier

Danmark 51	Finland 9	Norge 20	Sverige 117	total 197
---------------	--------------	-------------	----------------	--------------

(Kilde: op. cit.).

Imidlertid fremviser kirkens regnskab også et driftsunderskud. Medlemskontingentet er beskedent, og kontingenterne har været svære at inddrive. Det kan forventes, at driften og vedligeholdelsen af det nye forsamlingshus vil forøge kirkens driftsudgifter, omend dette også har skaffet indtægter ved udlejning til forskellige formål.

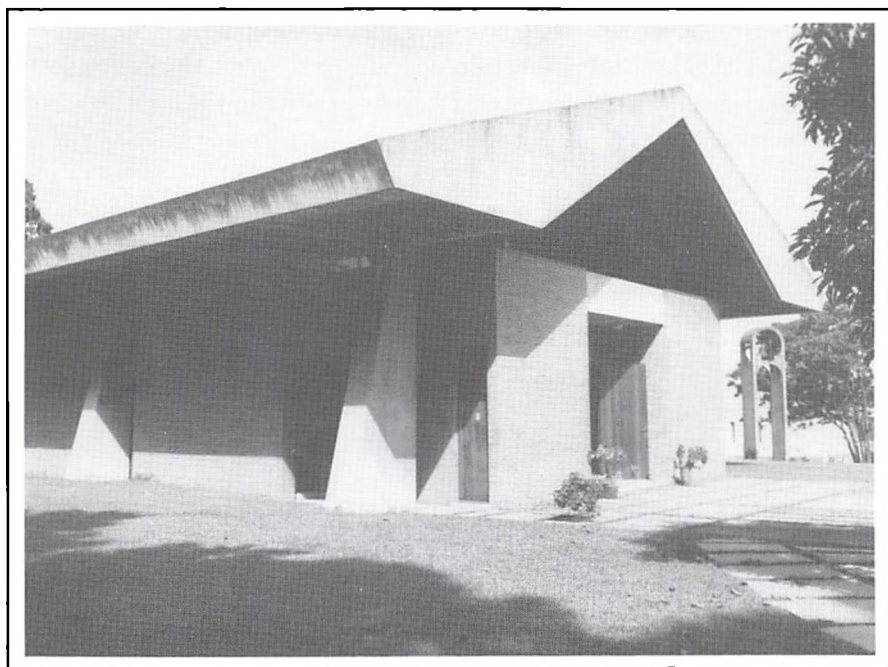
Den skandinaviske Skole

Der findes også en skandinavisk skole i kolonien. I realiteten er der dog tale om en svensk skole med svenske lærere og understøttet økonomisk af den svenske stat. Ligeledes er skolens elever fortrinsvis svenske børn.

Skolen

Elever i 1981

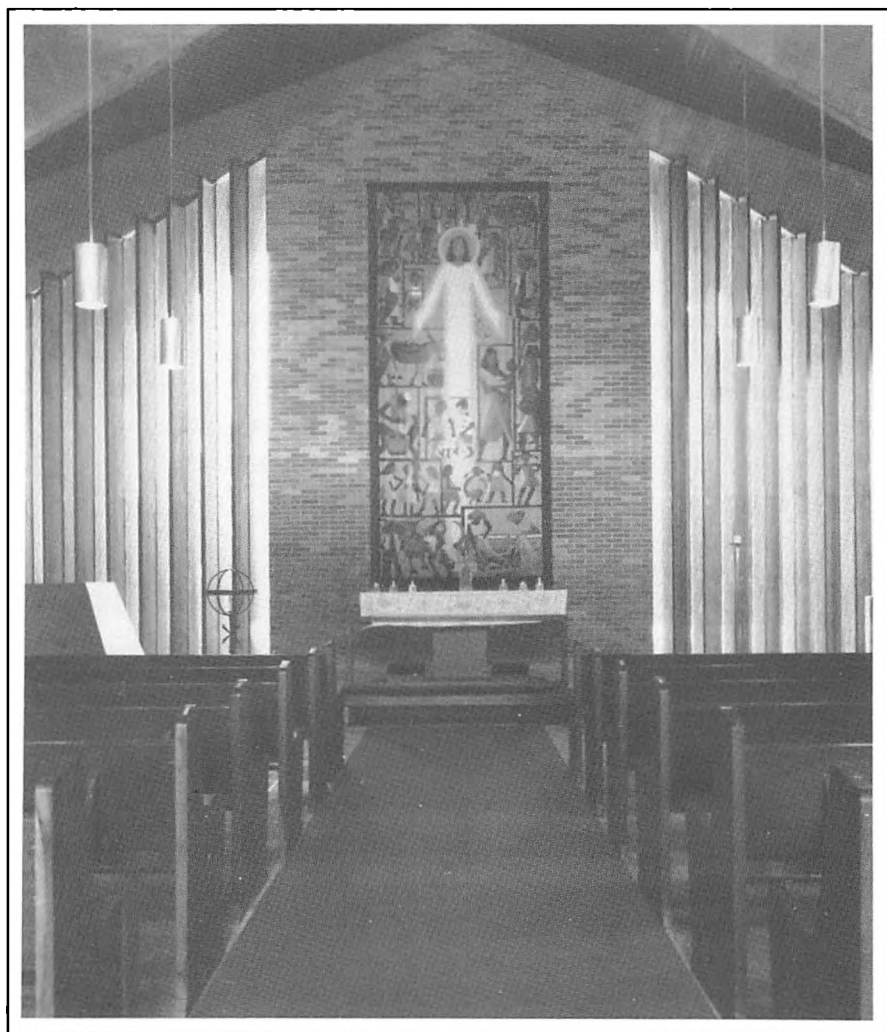
Danmark 0	Finland 2	Norge 1	Sverige 42	total 45
--------------	--------------	------------	---------------	-------------

Den skandinaviske Kirke.

For nogle år siden blev der foretaget en undersøgelse blandt de danske forældre om, hvorvidt der var interesse for, at danske børn kunne modtage dansk undervisning. Undersøgelsen viste, at de danske forældre var mere interesserede i, at deres børn skulle gå i en af de flere engelsksprogede skoler, der er i området. Begrundelsen var først og fremmest, at de som udsendte aldrig kunne være sikre på ikke at blive forflyttet til et andet land, og at de derfor mente, at engelsk undervisning og skoleform var af større vigtighed.

Skolens elevtal vil formentlig være stagnerende med øgede udgifter per elev til følge.

Den skandinaviske Kirke, indvendig.

Velgørenhedsarbejdet

Der er intet formelt samarbejde mellem klubben og kirken, der hver har sin uafhængige bestyrelse valgt af sin medlemskreds, og

de to institutioner udfører deres velgørhedsarbejde uafhængige af hinanden.

Klubbens velgørhed administreres af en selvstændig organisation »Red Barnet«, der ledes af en kvindelig bestyrelse valgt af skandinaviske damer og andre med tilknytning til det skandinaviske samfund.

»Red Barnet« har derudover den vigtige funktion at indstille til *Basarkommissionen*, hvilke brasilianske institutioner der bør støttes af overskuddene fra de årlige *skandinaviske basarer*. Dette gøres ved jævnlige besøg og kontrol af, at de pågældende institutioner er nødlidende og administrerer donationerne på korrekt måde. Det er især hjem for børn og enlig mødre der støttes.

Omtalte basarkommission består af repræsentanter fra klubbens bestyrelse, præsten og konsulerne og har det overordnede ansvar for de årlige skandinaviske basarer i São Paulo.

Disse basarer er formentlig ret enestående i deres omfang. De startede for mange år siden som høstfester i klubbens egne lokaler med lotterier, spil for børnene, et mindre salg af importerede skandinaviske varer (sild, spegepølse o.l.) og sluttede med middag og dans. Et skandinavisk arrangement.

De sidste 15 år har disse basarer udviklet sig til en tilbagevendende begivenhed i São Paulos sociale kalender langt ud over det skandinaviske samfund. Der omsættes for over 3 mio. kr. af nordiske varer, importeret toldfrit med speciel tilladelse fra den brasilianske regering, og der sælges også bl.a. julepynt konfektioneret af skandinaviske damer.

Klubbens rammer er forlængst sprængt til dette formål; der lejes lokaler i byen og beskæftiges over 400 frivillige medarbejdere fra alle kredse af det skandinaviske samfund.

Om fordelingen af de betydelige overskud er følgende udtalelse rammende:

»Vi uddeler først og fremmest til brasilianske institutioner ... Vi føler, at vi har pligt til at yde noget til gengæld for, at Brasilien har givet hjem til så mange skandinaver. Det er vores beskedne bidrag til at hjælpe dem, der klarer sig mindre godt. At vi så samtidig også hjælper vores egne, det betyder jo også, at de skandinaver, der ikke selv kan klare sig, de belaster jo ikke det brasilianske samfund ...«

Forsamlingshuset (øverst).

Forsamlingshuset, indgangen.

Den omtalte hjælp til trængende skandinaver – de sociale tabere i udlandet, som aldrig omtales – sker gennem *»Det Skandinaviske Hjælpefond«*; hvis bestyrelse er den samme som basarkommissionen, men det er i praksis de respektive konsuler, der behandler de individuelle sager under tavshedspligt

På grund af tidligere tiders større emigration af danskere har der været et stort behov for assistance til ældre og trængende danskere, men det er nu aftagende.

Det skal endelig nævnes, at klubben og kirken også nyder godt af basarerne.

Det skandinaviske samfund i São Paulo

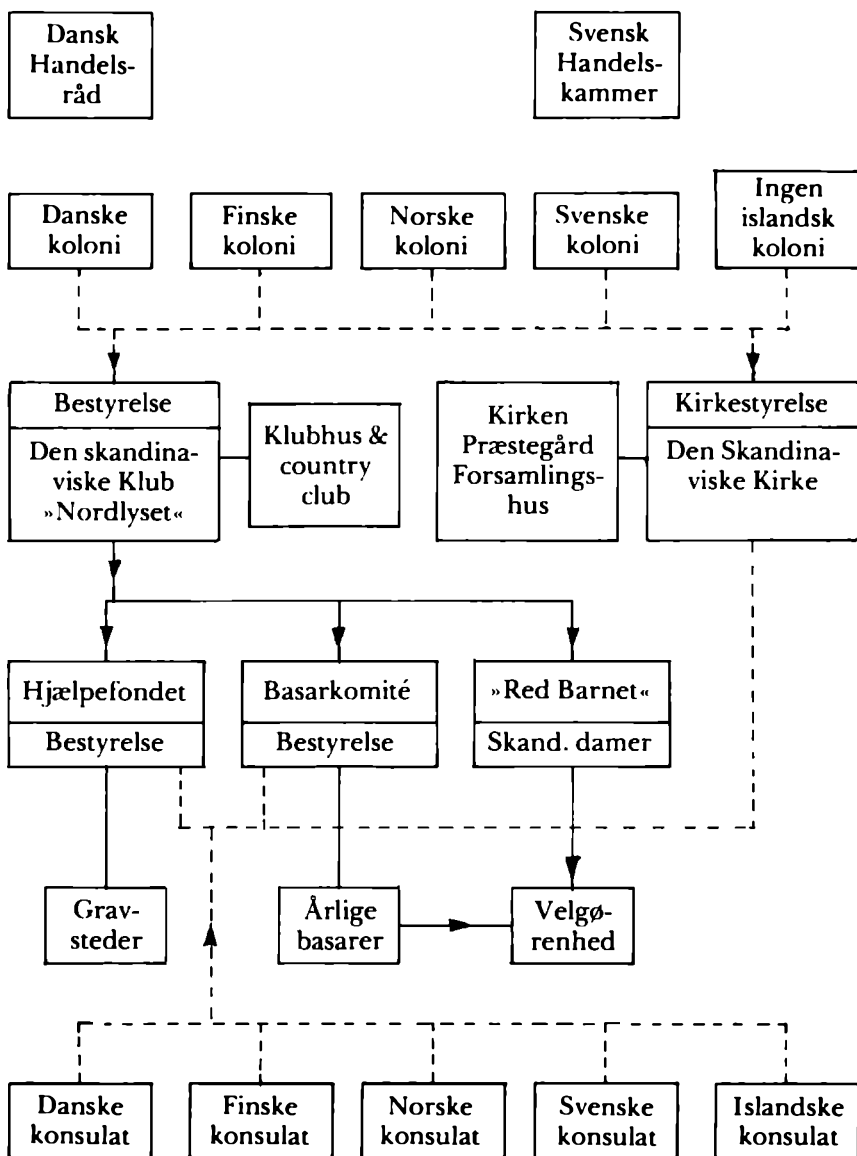
Det er ret imponerende, hvad de relativt få skandinaver – finnerne har først været aktive i de seneste år – har skabt siden klubbens beskedne start af danske håndværkere for næsten 100 år siden. Og det er interessant at konstatere, at danskere – der traditionelt ikke er klubminded – har været foregangsmænd i de fleste aktiviteter.

Det er egentlig også forbløffende, at der i dette skandinaviske samfund af begrænset omfang findes så mange af hinanden uafhængige bestyrelser, kommissioner, handelskamre og konsuler, uden en overordnet eller koordinerende myndighed.

Der kan utvivlsomt være uenighed blandt de mange grupper om midlerne, men man får det indtryk, at der er enighed om målet, nemlig at bevare og konsolidere rammerne om de skandinaviske aktiviteter i São Paulo.

Figurligt kan Det skandinaviske Samfund i São Paulo og dets institutioner opstilles i følgende skema:

Det skandinaviske (nordiske) Samfund i São Paulo

De skandinaviske (nordiske) konsulater er permanente medlemmer af Hjælpfondet samt Basarkomiteen.

Hver konsul behandler konfidentielt hjælpesager i sin koloni og har gravsteder til disposition i foreliggende tilfælde.

(Kilde: Generalkonsulatets notat, J. nr. 17 A. 1, 24. september 1986).

Den danske koloni i São Paulo

Øjebliksbillede af den danske koloni i São Paulo

Hvis man vil danne sig et aktuelt billede af den danske koloni i São Paulo, er det bedste baggrundsmateriale den adresseliste, som Generalkonsulatet lader udarbejde. Listen omfatter danske datterselskaber i São Paulo, firmaer etableret af danskere bosat i området og danske statsborgere bosat der. Adresselisten er ikke fuldstændig, idet udlandsdanskere ikke er tilmeldelsespligtige til danske repræsentationer. Størstedelen af de danske familier og enkeltpersoner i området er imidlertid tilmeldt og dermed opført. Det følgende bygger på den 9. reviderede udgave af adresselisten (april 1986) og er i fornødent omfang suppleret med oplysningerne på de kartotekskort over ankomne og afrejste danskere, som føres på konsulatet.

Ialt er 728 registreret som tilhørende kolonien. 336 af disse er børn (84) eller 2., 3. og 4. generation (252). Sammenfattes personerne i familieenheder er der ialt tale om 255 enheder. Heraf er 77 enheder 2. generationsfamilier. Trækkes enker ligeledes fra (22) bliver resultatet 156 familier.

Af de ialt 156 familier vides 65 at være egentlige emigrantfamilier, der bevidst har valgt at udvandre fra Danmark for at bosætte sig i Brasilien. Det har været muligt at kortlægge aldersprofilen og ankomståret for 38 af *emigrantfamilierne*.

Ankomstår

1913-29	1930-45	1945-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-
7	0	6	14	4	4	3

Fødselsår

Født før 1900	1900-20	1921-29	1930-40	1941-50	1951-60	1961-70
3	11	8	8	0	4	1

(på 3 kendes fødselsåret ikke).

85 af de ialt 156 familier vides at være udsendt af danske (og i mindre omfang udenlandske) firmaer, der arbejder i Brasilien. Det har været muligt at kortlægge aldersprofilen og ankomståret for 77 af de *udsendte familier*.

Ankomstår

1945-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-
9	17	8	22	21

Fødselsår

1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-
6	19	10(11*)	23	16	2

* På 1 person kendes fødselsåret ikke. Vedkommende ankom 1960 og er formodentlig født i 1930'erne.

Historisk billede af den danske koloni i São Paulo

På samme måde er det muligt at give et historisk billede af kolonien på baggrund af de kartotekskort, som konsulatet har ført gennem tiden over afdøde eller afrejste danskere. I alt drejer det sig om 896 familieenheder og 344 vides at være udstationerede.

For *emigrantfamilierne* haves en næsten dækkende aldersprofil (÷ 15). Med hensyn til ankomståret kendes det ikke i 80 tilfælde.

Aldersprofil (fødselsår)

1860-69	1870-79	1880-89	1890-99	1900-09	1910-19	1920-29
6	7	35	53	92	63	37

Ankomstår

1880-89	1890-99	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79
6	3	4	23	82	60	35	19	18	8

For de 344 *udsendte familier* kendes fødselsåret for 313 og ankomståret for 250.

Aldersprofil (fødselsår)

1860-69	1870-79	1880-89	1890-99	1900-09	1910-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69
1	0	2	4	20	35	58	71	103	18	1

Ankomstår

1917-19	1920-29	1930-39	1940-49	1950-59	1960-69	1970-79	1980-
1	11	12	27	18	63	105	13

Det skal anføres, at det præsenterede talmateriale bygger på et noget usikkert kildegrundlag. F.eks. er kilderne mere dækkende, jo nyere de er, sådan at diverse udtryk for stigninger også skyldes præcisere registrering. Ligeledes kan tallene heller ikke umiddelbart sammenlignes, da repræsentativitetsgrundlaget ikke er ens. Imidlertid er tendensen i tallene så tydelig, at de udgør en forsvarlig konklusionsbaggrund.

Det er tydeligt, at den danske koloni i São Paulo har undergået en historisk udvikling. Oprindeligt bestod kolonien først og fremmest af emigrantfamilier. Allerede i årtierne op mod århundredeskiftet ankom der mange danske udvandrere til landet. Historien om denne tidlige danske indvandring er i øjeblikket ved at blive skrevet og skal ikke nærmere behandles her. Kun skal det anføres, at disse emigranter naturligvis har efterladt sig børn og børnebørn, hvilket kan konstateres i diverse aviser og telefonbøger. Imidlertid er der ingen forbindelse mellem disse efterkommere og den danske koloni idag.

Ser vi på dette århundrede, viser det sig, at også her dominerede emigrantfamilierne i begyndelsen. Specielt i mellemkrigs-

årene ankom mange emigranter til området. Et forhold der ikke er overraskende i forhold til den viden, som dansk udvandrerhistorisk forskning hidtil har bragt for dagen. USA som i masseudvandringens periode var hovedmodtagerland for danske emigranter, førte i 1920'erne en restriktiv immigrationspolitik, og danske udvandrere så sig om efter andre rejsemål.

Canada overtog USA's rolle som hovedmodtagerland. Men ikke så få danskere valgte Sydamerika, bl.a. Brasilien, som nyt fædreland.

Det er først efter 2. verdenskrig, at udsendte familier begynder at gøre sig gældende i billedet. Fra 1950'erne fandt der som tidligere nævnt en fortsat nyetablering af danske firmaer sted i São Paulo. Med dette fulgte udstationering af danske medarbejdere. Specielt i 1960'erne og 1970'erne ankom mange udsendte familier.

Fremtidstendenser for den danske koloni i São Paulo

Forholdet mellem emigrantfamilier og udsendte familier har altså forskudt sig i løbet af efterkrigstiden, således at kolonien idag består af dobbelt så mange udsendte familier som emigrantfamilier. Til gengæld har de gamle emigrantfamilier fået børn. Som vist udgør 2. generationsfamilierne et stort antal af koloniens medlemmer.

Det store antal 2. generationsfamilier og aldersprofilen på emigrantfamilierne (hovedsagelig født i begyndelsen af dette århundrede) bør sammenholdes med det faktum, at der set i den store sammenhæng næsten ikke er ankommet nye emigrantfamilier til kolonien de sidste 20-30 år. Mest sandsynligt vil kolonien derfor om 10 år næsten udelukkende bestå af 2. generations- og udsendte familier. Aldersprofilen på de udsendte familier betyder, at i den udstrækning de udsendte familier bliver i Brasilien og altså bliver erhvervsimmigranter, så vil koloniens medlemstal i

et vist omfang øges, når deres børn vokser op. Mindre sandsynligt er det, at kolonien vokser gennem tilgang af nye udsendte familier. Det sidste ti-år har de brasilianske immigrationsmyndigheder ført en stadig mere restriktiv politik, og det er idag kun muligt at få opholds- og arbejdstilladelse til danske medarbejdere fra Hovedkontorerne, som bevisligt har et speciale og en vis erfaring eller udsendes som chef for det brasilianske datterselskab, dvs. har nået en vis alder. Det vil være undtagelsen, hvis yngre medarbejdere får opholds- og arbejdstilladelse, idet det er den brasilianske regerings politik, at udenlandsk arbejdskraft i videst muligt omfang skal erstattes af brasilianere. En reduktion af danske medarbejdere i datterselskaberne er allerede sket p.g.a. denne politik. Men også fordi den brasilianske arbejdskraft er billigere, når de specielle benefits (f.eks. periodiske orlovsrejser hjem), som udsendte i reglen får, tages i betragtning.

Når kolonien trods den manglende tilgang af emigrantfamilier og udsendte familier alligevel må kunne forventes at bevare sit medlemstal, skyldes det 2. generationsfamiliernes store opslutning. Aktuelt er deres andel af koloniens samlede familieenheder (77 ud af 233) stor. Interessen synes heller ikke at være mindre i den kommende generation, hvilket bl.a. kommer til udtryk i antallet af ansøgninger om bibeholdelse af dansk indfødsret. I følge loven er enhver, der er født i udlandet af en dansk mor eller dansk far eller selvfølgelig af danske forældre, automatisk dansk statsborger indtil det fyldte 22. år. Inden da kan man – normalt via konsulaterne – søge Indenrigsministeriet om at få lov til at bibeholde sin danske indfødsret. Der skal flere tungtvejende grunde til, at sådanne ansøgninger imødekommes fra dansk side. Sagsbehandlingen er ikke kun administrativ, og et positivt udfald forudsætter, at ansøgeren bevisligt stadigvæk har en tilknytning til Danmark. Et bemærkelsesværdigt stort antal af de danske familiers børn i São Paulo har søgt om og fået lov til at bibeholde deres danske indfødsret indenfor de sidste 10 år.

Børn i delstaten São Paulo som har fået bevilling til at bibeholde deres danske indfødsret efter det 22. år.

1961	2
1964	1
1965	1
1966	2
1968	1
1969	1
1974	1
1975	2
1976	2
1979	2
1981	5
1982	2
1983	2
1984	1
1985	2
1986	7
1987	3
Ialt	37

Fra 1. januar 1979 blev indfødsretsloven ændret derhen, at børn født i ægteskab mellem udenlandsk fader og dansk moder erhvervede dansk indfødsret i lighed med børn født i ægteskab mellem dansk fader og udenlandsk moder.

En overgangsordning tillod at børn født før lovens ikrafttræden men efter 1. januar 1961 også blev omfattet af lovændringen, hvilket resulterede i at 17 børn i São Paulo officielt fik tillagt dansk indfødsret fra fødslen. Nogle af disse har senere ansøgt om og fået tilladelse til at bibeholde den danske indfødsret efter det 22. år.

For at markere betydningen af at få tilladelse til at bibeholde den danske indfødsret har den nuværende danske generalkonsul skabt tradition for at de danske indfødsretsbeviser overrækkes ved konsulens årlige fest for kolonien i anledning af Dronning Margrethes fødselsdag.

(Iflg. oplysninger fra Generalkonsulatet nov. 1987.)

Assimilering

Denne interesse for danskheden, som kan registreres i 2. generation, er overraskende, hvis man sammenligner med tilsvarende forhold i USA. Her er det snarere en undtagelse fra reglen, hvis dansk-amerikanernes børn er etnisk aktive. Derimod kendes fænomenet fra et andet sydamerikansk land. I Argentina, som gennem tiden har modtaget et stort kontingent af danske udvan-

drere, holdes det danske sprog og danske traditioner levende i 2., 3. og sågar 4. generation.

En sandsynlig forklaring på danskhedens overlevelsessevne i Brasilien og Argentina er, at det er langt sværere for danskere at assimilere sig i et sydamerikansk samfund, hvor sproget, religionen og familiemønstrene er vidt forskellig fra tilsvarende danske og i det hele taget vesteuropæiske traditioner, end det ville være i et engelsksproget land, f.eks. USA. I hvert fald ser det ud til, at de assimileringssvanskeligheder, som har gjort sig gældende for 1. generationsdanskerne i Argentina, også er typiske i Brasilien, ihvertfald når vi ser på dette århundrede. Det synes endvidere at være uden betydning i denne sammenhæng, om der er tale om emigranter eller udsendte medarbejdere. De store kulturforskelle og manglende integration gør naturligvis, at behovet for kolonidannelse m.v. er tilsvarende stort, og at den nationale identitet og baggrund ikke fortoner sig. Det er f.eks. karakteristisk, at på spørgsmålet om, hvorvidt de oplevede sig som danskere i Brasilien eller som dansk-brasilianere, svarede langt de fleste af de interviewede personer, at de ubetinget var danskere bosat i Brasilien. Og kun meget få karakteriserede deres levevis som dansk-brasiliansk.

„Jeg er dansk. Blot har jeg altså valgt at bo her i Brasilien. Jeg har lært landet at kende, jeg har arbejdet her, jeg har børn her, jeg kan godt lide befolkningen her. Men jeg fremhæver altså, at jeg er dansker bosat i Brasilien og jeg har ikke noget med, at jeg står med et ben i Brasilien og et andet i Danmark.“

De undersøgelser, som den udvandrerhistoriske forskning har foretaget blandt danske i Nordamerika, har vist et helt modsat billede. Danskerne her opfatter sig efter få år som dansk-amerikanere, og næsten fra starten er deres hverdag præget af en blandingskultur, hvor det amerikanske islet forholdsvis hurtigt bliver dominerende til i 2. generation at være altdominerende. Modsat Sydamerika, hvor den danske mindretalskultur altså viser sig levedygtig også i næste generation.

Imidlertid er der også mange forskelle på danskheden i Argen-

tina og danskheden i Brasilien. Den danske koloni i São Paulo er væsensforskellig fra f.eks. den danske koloni i Tandil. Forskelle, der ved nærmere gennemgang næsten alle viser sig at kunne henføres til erhvervsimmigranternes dominerende rolle blandt danskerne i São Paulo.

Erhvervsimmigranternes betydning for koloniens sociale liv

Den mest iøjnefaldende forskel er nok, at kirken ikke er det sociale samlingssted for kolonien i São Paulo. Kirkens medlemstal set i forhold til antallet af husstande i kolonien er forbavsende lille og kan forventes at falde yderligere fremover. Blandt de senest ankomne udsendte er der megen lille interesse for økonomisk at understøtte kirken. Et forhold der ikke kun kan tilskrives den omstændighed, at man hjemmefra er vant til at betale til kirken i mere indirekte form via skattebilletten. De mange danske kirker i andre lande modbeviser dette. Forklaringen er snarere, at de nyligt udsendte medarbejdere tilhører den generation og den gruppe af danskere, for hvem kirke og religion heller ikke i Danmark udgør noget centralt behov. Endvidere kan man sige, at et sådant behov generelt er knyttet til en senere fase i et menneskes livsforløb og ikke til mennesker i den aldersgruppe, de senest ankomne udsendte udgør. Mange af dem må forvente at være bosat andetsteds til den tid.

Et andet bemærkelsesværdigt karakteristikum ved den danske koloni i São Paulo er klubbens centrale placering. Klubliv er ikke et typisk dansk fænomen, og generelt har danske udvandrere ikke valgt denne organisationsform. Medlemstallet for den danske klub i São Paulo er da heller ikke højt. Men alene dens eksistens og specielt dens levedygtighed og centrale betydning i forhold til koloniens aktiviteter er overraskende. En sandsynlig forklaring herpå er de udsendte/erhvervsimmigranternes store andel af koloniens medlemmer. I det omfang klubtraditionen

eksisterer i Danmark og blandt danske i udlandet, da bæres den netop oppe af erhvervsfolk.

Det forhold, at grundstammen i kolonien idag udgøres af udsendte og erhvervsimmigranter, må nødvendigvis medføre, at denne gruppe personer og deres livsform i høj grad tegner kolonien. Klubben og dens betydning kan ses som et konkret udtryk for det generelle forhold, at det skandinaviske samfund i São Paulo som helhed er et velhavende samfund, hvor det sociale liv befinder sig på et niveau, som mange af koloniens medlemmer under interviewene karakteriserede som »ret sofistikeret, og som du skal have en ret høj indtægt for at kunne klare«. Hvilket hovedparten af koloniens medlemmer altså også har – al den stund, at såvel de udsendte medarbejdere som de egentlige erhvervsimmigranter bestrider højtlojnnede funktioner enten som chefer i topstillinger eller som medarbejdere på relativt højt niveau (afdelingschefer, ingeniører etc.).

Der findes naturligvis også velhavende danskere og danske samfund andre steder end i São Paulo. Men det er langt fra det generelle og sjældent så massivt.

Er den danske koloni i São Paulo således attraktiv, er den af samme grund også eksklusiv.

»... Når kolonien specielt består af erhvervsfolk, så skyldes det nok ikke så meget, at det er os, der har mest brug for den. Det er nok mere, hvad kolonien accepterer. Jeg tror ikke, det er særligt nemt at komme her uden at være supportet af et dansk selskab, hvis man vil accepteres i kolonien. Når man kommer som f.eks. administrerende direktør for et dansk selskab i Sydamerika, så har man jo en stærk position. Man bliver accepteret, fordi man skal accepteres. Om man er rar eller ikke rar, man har trods alt en position, en magt. Man har jo penge, og man er da venlig overfor én, der spytter i kassen, ikke? For at trække det helt op: hvis du er ingenting, hvis du er medarbejder i et brasiliansk selskab på lavere niveau, bare det, du er i et udenlandsk selskab, prejudiserer dig lidt. Men er du ikke »ret meget«, hvad man vurderer meget herude, så skal du ikke regne med den store støtte. Da skal du være meget stærk og være den drivende kraft for at deltage i de arrangementer, der er. Det er jo meget svært også for dem, der har siddet herude, eller dem, der leder de forskellige organisationer indenfor den danske koloni herude, at tage hver enkelt under armen ...«

Her skal det indskydes, at man rent faktisk indenfor koloniens rammer forsøger at tage højde for, at ingen udelukkes af økonomiske årsager. Det synes ikke helt at lykkes, vel også fordi ikke alle ønsker at blive hjulpet til så at sige at have råd.

Også koloniens sammensætning med den store andel af danske familier kan virke eksklusiv. Er man ugift eller gift andet (f.eks. brasiliansk) har man formodentlig fritids- og sociale behov, som ikke kan opfyldes alene gennem koloniens aktiviteter. Og så findes der i området danskere, der helt enkelt ikke har lyst til at integrere sig i koloniens liv.

„... Koloniens liv keder mig. Jeg har brug for større kontaktflade og spændvidde i min sociale omgangskreds ... De fleste, der er sendt ud her, de er dansk gift, og så har man det her: hele ugen igennem er konerne sammen og så ryger de i totterne på hinanden. Og så fredag og lørdag er der fest. Det er de samme mennesker, det er bare forskellige huse. Det er ikke lige min stil ...“

Det interessante i forbindelse med sidstnævnte forhold er imidlertid, at som udenforstående opleves den danske koloni i São Paulo netop som havende kulturel spændvidde. Mest bemærkelsesværdigt kommer det til udtryk i holdningen til Danmark. De fleste, der har gæstet danske kolonier i udlandet, kender rollen som formidler og advokat, der forsvarer, at hjemmedanskere ikke længere går i kirke eller tager på højskole, at man ikke længere kan få ordentlig dansk wienerbrød, men skal helt til Solvang o.s.v. At Danmark med andre ord forandrer sig, og at det sker i samklang med den øvrige verden. São Paulo-koloniens medlemmer er i langt højere grad velorienteret om danske forhold og i besiddelse af et mere nuanceret og afslappet syn på udviklingen hjemme, hvilket ikke kan andet end tilskrives de udsendte medarbejders medlemstal. Dels er der hermed tale om et gennemsnitligt højere uddannelsesniveau og en større berejst-hed, således at danske forhold automatisk sættes ind i et større perspektiv, og dels har de udsendte medarbejdere kontinuerligt kontakt med Danmark: gennem forretningsrejser hjem, forretningsbesøg fra Danmark i Brasilien, firmabenefits så som periodiske orlovsrejser hjem, danske aviser m.v.

Det skal her indskydes, at denne fortløbende kontakt med Danmark endvidere medfører, at det danske sprog hos de fleste af koloniens medlemmer ikke alene er intakt, men også rimelig up-to-date. Sprogforskere har vist, at danskere i USA hurtigt udvikler et blandingsprog, man taler ligefrem om dansk-amerikansk som et selvstændigt sprog. Derimod synes det som om, at danskere i lande med mere fremmedartede sprog, f.eks. Argentina, i større grad evner at holde det danske rent. Til gengæld må man sige, at det danske her er statisk. Manglende påvirkning udefra bevirker en usamtidighed i forhold til moderne nu-dansk. Den beskrevne samtidighed i forhold til Danmark og danskheden som sådan har givet også en psykologisk forklaring. Modsat emigranten har den udsendte medarbejder og erhvervsimmigranten ikke bevidst og for altid sagt farvel til sit fædreland og valgt et nyt liv i det fremmede. Der eksisterer derfor heller ikke noget behov for ubetinget at forsvare dette valg gennem afstandtagen til Danmark og fremhævning af det nye land, som den bedste af alle verdener.

Samme fordomsfrie og velorienterede holdning findes i 2. og 3. generation. Blandt 2. og 3. generationsfamilierne er der familier, der lever som dansk-brasilianere, og hvor såvel det danske sprog som forestillingen om Danmark mister betydning. Dette gør sig specielt gældende for de egentlige emigranternes efterkommere, der for langt størstedelen er blevet socialiseret i brasilianske skoler. Dette er derimod ikke tilfældet for de udsendte familiers børn. I mange tilfælde tilbyder firmaerne at betale omkostninger i forbindelse med, at de udsendte medarbejders børn kommer i engelsk-talende skoler. Erfaringerne viser, at de fleste foretrækker dette, dels fordi de forventer senere forflyttelse og dels udfra ønsket om at give børnene en international baggrund. Erhvervsimmigranternes betydning for kolonien slår således også igennem i 2. generation, idet mange af disse dermed har fået en international baggrund og som minimum behersker 3 sprog: dansk (talt i hjemmet og med forældrenes venner og forretningsforbindelser), brasiliansk (lært og talt på gaden) og engelsk (skole og videre uddannelse).

Internationalister er vel den bedste karakteristik af disse men-

nesker, for hvem omkostningerne muligvis er en vis følelse af rodløshed og manglende national identitetsfølelse. Et forhold som ofte blev fremhævet af de interviewede personer og ikke kun kan tilskrives forældres evindelige dårlige samvittighed – der nærmest synes universalhistorisk – men også leder hen til det faktum, at den rodløshed og »divided heart« – problematik, som i traditionel udvandrerhistorie kan påvises at gøre sig gældende for 1. generationsemigranterne, den rodløshed og splittelsen synes, når det gælder erhvervsimmigration at være knyttet til 2. generation. Snarere end at kalde det rodløshed er det måske i dette tilfælde mere relevant at tale om en ny mennesketype, der netop med udgangspunkt i en international baggrund, sprogbeherskelse og manglende national forankring passer til det nye samfund, som venter den industrialiserede del af verden lige om hjørnet. Et højteknologisk informationssamfund der ved hjælp af jetfly og kommunikationssatellitter nok tenderer at udviske nationale forskelle, men som også i højere og højere grad har brug for personer, der er i stand til at agere på tværs af landegrænser såvel med krop som i ånd. Børn af udsendte medarbejdere og erhvervsimmigranter synes på mange måder at være prototypen på denne nye type verdensborgere. Og det kan kun siges at være glædeligt, at nogle af dem bærer Danmark med sig.

Imidlertid må man samtidig sige, at dette forhold sætter spørgsmålet om behovet for at bevare den danske koloni og dens institutioner endnu mere i relief. En vis veneration gør sig angiveligt gældende.

»... Jeg synes for det første, at det er en stor hjælp, når man lige kommer herud. Nu ved jeg ikke, hvordan det er i dag. Vi var lidt mere emigranter end de unge, der kommer ud i dag. De bliver mere båret rundt, de kommer ud på bedre vilkår – mere pakket ind, end vi gjorde. Jeg kan huske, det var en kolossal støtte for os med Den skandinaviske Klub, hvor man kunne tilbringe week-ender, og hvor der var andre børn at lege med for vores børn. Man kommer også hurtigere ind i det danske liv i Brasilien herved. Via kolonien fik man også adgang til de erfaringer, som danskere, der havde været her i flere år, havde gjort. De hjalp jo også til med de praktiske ting.«

Det danske Generalkonsulat.

Veneration synes imidlertid ikke at være hele forklaringen. Også blandt de senest ankomne synes der at eksistere et behov for det sociale netværk, som kolonien må siges at udgøre. I enkelte tilfælde kan man endog konstatere, at kolonien bevidst bruges som et ledelsesstrategisk element.

»Det er jo min pligt som chef at forsøge at holde på de gode medarbejdere, og at de også lærer af de erfaringer, vi andre har høstet – både socialt og erhvervsmæssigt. Og der er kolonien et brugbart instrument ... Jeg presser meget hårdt på, at de ingeniører, vi har herude, gør brug af den støtte, som kolonien er.«

I Danmark diskuteres det netop i disse år indenfor management-kredse, hvorledes man bedst sikrer sig, at de medarbejdere, der

Indgangen til generalkonsulatet.

sendes ud til fjerne lande med andre kulturer, ejer evnen til at tilpasse sig til at møde en fremmed kultur. (Se f.eks. artiklen »Kan De klare et kulturchock?» i Chef Nyt, nr. 16, 1987). Begrundelsen er naturligvis, at omkostningerne for såvel firmaet som den enkelte medarbejder og dennes familie meget let kan blive voldsomt store i tilfælde af fejlvurdering. I denne sammenhæng kunne meget af ovenstående pege på, at firmabenefits, der styrker den danske koloni og dens aktiviteter, er en god investering, et bedre sikkerhedsnet end så meget andet.

Men også i mere direkte betydning. I Brasilien er der ofte tale om, at danske emigranter ansættes i danske firmaer. Et forhold der søges styrket. På Generalkonsulatet har man oprettet et curriculum vitae – kartotek over børn af emigranter, som ville være interesseret i at få ansættelse i danske firmaer. Firmaernes

interesse og behov for kartoteket kan forventes at vokse fremover i takt med den mere og mere restriktive opholds- og arbejdstilladelsespolitik, som føres fra brasiliansk side.

Dette må nok siges at være et specifikt fænomen og henføres dels til den store koncentration af danske firmaer i området og den levedygtige koloni og dels de store kulturforskelle (f.eks. sproget). Noget tilsvarende ville der næppe være behov eller mulighed for i f.eks. USA. Samtidig er det et eksempel på den aktive rolle, som Generalkonsulatet spiller i kolonien. Udover de personlige forklaringer der gør sig gældende for dette forhold, må det formodentlig tilskrives den omstændighed, at der er tale om et honorært generalkonsulat. Den honorære generalkonsul er bosat i området gennem længere tid og selv ud af kolonien. Som erhvervsmand har han endvidere en naturlig kontakt til og mange sammenfaldende interesser med koloniens øvrige erhvervsfolk. I og med at kolonien netop består af mange erhvervsfolk, er cirklen derfor også på dette punkt sluttet om et forhold, der må siges at være specifikt for den danske koloni i São Paulo.

Hvorfor beskæftige sig med erhvervsimmigranter og hvordan?

Hvad ved hjemmedanskerne om udedanskerne?

I 1983 lod Nyt fra Danmark AIM Markedsanalyse A/S udføre en opinionsanalyse om den danske befolknings opfattelse af udlandsdanskere. Et repræsentativt udsnit af den danske befolkning blev spurgt om: hvor mange udlandsdanskere der er, hvor de fortrinsvis opholder sig, og hvorfor de er udlandsdanskere. I interviewundersøgelsen defineredes udlandsdanskerne som: dansk-sprogede eller personer af dansk afstamning, der af forskellige årsager og i mindst halvdelen af året opholder sig med fast bopæl i udlandet.

Det er vigtigt at holde sig denne definition for øje. Begrebet udlandsdanskere bliver brugt i mange vidt forskellige sammenhænge og defineres ofte ligeså mangfoldigt – spændende fra personer af dansk afstamning til danske statsborgere bosat i udlandet. Den bredeste definition på danske i udlandet giver naturligvis det største antal. Gennem de sidste 150 år er over 500.000 danskere emigreret til andre lande. Specielt masseudvandringen fra Danmark i årtierne før sidste århundredeskifte har sat sine spor. Ca. hver 10. dansker forlod hjemlandet for at bosætte sig i oversøiske lande. Langt hovedparten slog sig ned i USA. I dag bor der 1,5 mio. amerikanere af dansk afstamning spredt over landets mange stater. I Canada er det tilsvarende tal 83.000. Benytter man sig af den snævrere definition, nemlig danske statsborgere i udlandet, er tallet naturligvis tilsvarende lavt. Præcist kan tallet ikke opgives, men anslås at nærme sig de 100.000. AIM-undersøgelsens definition på en udlandsdanker placerer sig midt mellem disse yderpunkter. Antallet af udlandsdanskere i henhold til analyseinstituttets definition kendes ikke. Man ved imidlertid, at der er tale om flere hundredetusinder. Dansk Kirke i Udlandet vurderer tallet til henved 500.000 ialt.

Denne viden er langt fra udbredt i den danske befolkning. Undersøgelsen afslørede store huller i hjemmedanskernes viden

om dem, der rejste ud, og viste, at udlandsdanskerne ikke er særligt velanskrevne hjemme i Danmark.

Ifølge undersøgelsen tror 67 % af Danmarks befolkning, at der er færre end 150.000 udlandsdanskere. Ca. halvdelen (33 %) heraf mener endda, at det drejer sig om mindre end 30.000 danskere i udlandet. Kun 14 % af hjemmedanskerne vurderer antallet til mere end 150.000. 18 % ved ikke.

På spørgsmålet om hvor i verden udlandsdanskerne opholder sig, viser svarene, at den gennemsnitlige opfattelse i befolkningen mere er i overensstemmelse med de faktiske forhold. Den adspurgte har kunnet give 4 svar. Svarene fordeler sig f.eks. med 61 % på Nordamerika, 57 % på Norden, 57 % på Centraleuropa, 48 % på Australien og 8 % på Sydamerika. Der foreligger ikke nogen sikker viden om, hvor udlandsdanskerne bor. Men ud fra den viden, der foreligger om dansk emigrations omfang og fordeling, om dansk erhvervsvirksomhed i udlandet og om udlandsdanskernes opholdssteder i al almindelighed, så forekommer den tendens, som førnævnte procentfordeling er udtryk for, ikke helt forkert, bortset fra Australien, der helt sikkert vurderes for højt som værtsland.

Undersøgelsen afslører imidlertid også en anden, mere eklatant og bemærkelsesværdig fejltagelse af, hvor udedanskerne opholder sig. For den hjemmeboende dansker synes udlandsdanskerne at være synonyme med „Spaniendanskerne“. 71 % svarer Sydeuropa på spørgsmålet om, hvor de tror, der bor flest udlandsdanskere. De faktiske forhold giver ingen belæg for denne opfattelse, tværtimod. Dansk bosættelse i Sydeuropa er af ny dato og af meget begrænset omfang. Gennem de sidste år har de danske medier viet dansk bosættelse på Solkysten i Spanien megen opmærksomhed, og formodentlig er det først og fremmest dette område, der refereres til som Sydeuropa. Imidlertid boede der ifølge statistikken i 1981 kun 3.124 danske statsborgere i hele Spanien. Tallet er givet vokset gennem 1980'erne og er naturligvis væsentlig større, hvis man benytter sig af analyseinstituttets definition på en udlandsdansker. Der er dog ikke tale om så væsentlig en maximering, at der på nogen måde er proportioner mellem det faktiske antal Spaniens-danskere og det anslå-

ede. I forbindelse med præsentationen af opinionsundersøgelsen (i Nyt fra Danmark 4/1983) anslår chefredaktør Allan Aistrup, at der i Malaga, hvor den tætteste koncentration findes, opholder sig 6-10.000 danskere. Dvs. 2-5 % af samtlige udedanskere for såvidt, at tallet fra Dansk Kirke i Udlandet er korrekt.

Den fejlagtige opfattelse af udlandsdanskernes opholdssted hænger sammen med en fejlvurdering af årsagerne til at blive udlandsdanser. På spørgsmålet om hvilke årsager der antages at ligge til grund for bosættelse i udlandet, kunne de adspurgte prioritere 4 af følgende muligheder:

Skattemæssige hensyn (skattely)	64 %
Udstationeret af private firmaer	60 %
Emigreret (rejst)	59 %
Trukket sig tilbage (lever af formue)	45 %
Udstationeret af offentlige myndigheder	35 %
Giftet sig med udlænding	27 %
Virker i transport/trafik	25 %
Kontrakt med udenlandsk firma i en periode	25 %
Ved ikke	2 %

Rimeligt nok er der en opfattelse af, at emigration, udstationering i forbindelse med erhverv eller giftermål med udlændinge er vigtige årsager til at bosætte sig i udlandet. Faktisk er det vel de vigtigste motiver. Ikke desto mindre får skattely-motivet højst prioritet. 64 % mener fejlagtigt, at udedanskere er skatteflygtninge. Hermed være også angivet, at det at være udlandsdanser for de fleste hjemmedanskere betragtes som noget suspekt.

Undersøgelsen giver endvidere dokumentation for, at danskerens viden om og opfattelse af landsmænd i udlandet fordeler sig forskelligt, afhængig af den adspurgtes alder, uddannelse, køn, bopæl og avislæsningsvaner. Da imidlertid kun det generelle er af

interesse i denne sammenhæng, skal undersøgelsesresultaterne ikke videre gengives her. Interesserede henvises til det omtalte nummer af Nyt fra Danmark.

Uofficielle kulturambassadører

Det er prisværdigt, at Nyt fra Danmark har taget initiativ til denne undersøgelse. Den dokumenterer den generelle sandhed, at uvidenhed er den bedste grobund for myter. Allan Aistrup konkluderer da også på lederpladsen i samme nummer af Nyt fra Danmark, at det ringe kendskab til og dermed manglende respekt for udlandsdanskerne, som et flertal af hjemmedanskerne afslører, bør følges op af redelig information om, hvor mange der bor ude, hvem de er, og hvad de foretager sig. Ikke kun for at afdække myter og aftvinge danskernes øjne for, at udlandsdanskerne er en slags uofficielle ambassadører for Danmark ude i verden og formidler den internationale kontakt, Danmark har brug for, fordi som Allan Aistrup videre skriver – så er Danmarks internationale omdømme en måske uåndribelig sag, men af den følger indflydelse, eksport, turisme og meget andet, der også kan måles i penge (s. 3).

Chefredaktøren opfordrer følgelig udlandsdanskernes organisationer, det offentlige (Udenrigsministeriet) og private erhvervsvirksomheder til i fællesskab at løfte denne formidlingsopgave.

Foreningen Dansk Samvirke er vel den organisation herhjemme, der længst og ihærdigst har arbejdet på at styrke forbindelsen mellem Danmark og de danske i udlandet. Foreningens formål er såvel at informere og rådgive sine udlandsmedlemmer om danske forhold som at sprede kendskab til danskes indsats i udlandet. Det var således i fuld overensstemmelse med traditionerne, at Folketingsbibliotekar og -arkivar, dr. phil. Kristian Hvidt i sin hovedtale på Dansk Samvirkes Kronborgmøde i 1985 fremhævede betydningen af den danske udvandring de sidste 50 år. Hvidt, der med sin banebrydende disputats om

masseudvandringen fra Danmark (1971) er dansk udvandreri-historisk forsknings nestor, benyttede talerstolen til at slå til lyd for, at man samlede kræfterne om at afdække den del af den moderne Danmarks-historie, som har fundet sted udenfor landets grænser og lod erhvervsrettet udvandring og almindelig individuel emigration gå op i en højere enhed. (Danmarksposten 6/1985 s. 7 + 8).

En sådan opgave falder naturligt indenfor Udvandreriarkivets arbejdsområde. Det foreliggende projekt om danske erhvervsimmigranter i Brasilien var altså først og fremmest faghistorisk i sit udgangspunkt. Projektets mere kulturpolitiske dimension var i første omgang nok en inspirationskilde, men dog af sekundær betydning. Dette aspekt aktualiseredes imidlertid under projektføreløbet og fik ikke mindst næring af den debat om dansk kultureksport, som netop i disse år føres herhjemme.

Spørgsmålet er nemlig, hvad der menes med dansk kultur og dermed, hvem der bedst er i stand til at eksportere den. Med andre ord hvad er det for et billede af danskheden, der ønskes styrket ude i den store verden?

Det er formodentlig de færreste, der ikke har følt sig lidt anstrengt ved mødet med danskheden i form af æbleskiver og storkereeder under mere varme himmelstrøg. Billedet af Danmark som ét stort pandekagehus sælger måske et par ekstra ferierejser hertil. Men ingen vil vel hævde, at det er noget godt udgangspunkt for mere langsigtede samkvemsaftaler og international indflydelse. Heroverfor kan man sætte det finkulturelle billede af Danmark, der skabes som resultat af de kulturaftaler, landet har indgået med andre nationer, eller når f.eks. Den Kongelige Ballet sendes ud i forbindelse med et dansk eksportfremstød. Dette billede er ganske vist mere sandfærdigt og mindre sentimentalt, men ikke mindre snævert.

Er intentionen at præsentere Danmark som et moderne samfund, der har noget at tilbyde internationalt i form af f.eks. knowhow, organisations- og problemløsningstalent og lignende, forekommer det naturligt at gøre brug af den bredest mulige definition og opfatte kultur som en kompleks helhed af kundskaber, trosforestillinger, kunst, moral, sædvaner og enhver anden

Danske facetter på Museo de Arte de São Paulo: i forgrunden ses skulpturen »Moder Jord« af Svend Wiig Hansen. Derefter ses arbejder af Poul Gadegaard og Arne Haugen Sørensen.

Fot.: Gunnar Bay, formand for KIKU og kommissær for udstillingen.

evne eller vane, mennesket har erhvervet sig i sin egenskab af samfundsmedlem.

Ifølge denne definition, som siden den blev formuleret første gang af etnologen E. B. Tylor (1832-1917), er blevet definitionen, er dansk kultur således *også* dansk erhvervsvirksomhed. Og det er svært at forestille sig nogen bedre præsentation af dansk kultur på virksomhedsniveau end den, der kommer til udtryk gennem dansk erhvervsvirksomhed i udlandet. Hertil kommer, at danske firmaers udsendte medarbejdere ikke er de dårligste »kultur-eksportører«. Med sig ud har de alle en god og bred uddannelse fra Danmark og har via mødet med andre landes forskellige kulturer og livsmønstre i de fleste tilfælde udviklet stor fleksibilitet og åbenhed i forhold til såvel en dansk som en international omverden.

Koordinatorerne bag den første store præsentation af dansk kunst i Sydamerika, general-konsul Jørgen Bjørn Kullmann (t.v.) og direktør Jens Olesen er begge aktive medlemmer af den danske koloni i São Paulo.

Fot.: Gunnar Bay.

Men også som kulturformidler i mere traditionel forstand udgør udlandsdanskere et vigtigt potentiale, som dansk kultur-fremstød i udlandet nok kunne støtte sig mere til, end tilfældet er. Et godt eksempel på en sådan samarbejdsmodel statueredes i 1987 af danske erhvervsimmigranter i São Paulo i forbindelse med en stor udstilling af dansk nutidskunst på Musco de Arte de São Paulo. Udstillingen – Facetas Dinamarquesas – var arrangeret af Komiteen for internationale kunstudstillinger under Kulturministeriet og af en størrelsesorden, som ligger langt over det, der normalt er muligt med Kulturministeriets budgetter. At den succesrige udstilling overhovedet blev til noget, skyldtes sponsorstøtte fra danske firmaer og forretningsfolk i São Paulo, formidlet gennem udstillingens anker mænd i Brasilien, 2 centrale personer i den danske koloni.

Hvordan komme videre

Forudsætningen for at den omtalte kultureksportkapacitet kan udnyttes, er imidlertid kendskab til og viden om dens eksistens.

Problemet er imidlertid ikke kun at skabe større vilje til at formidle information om danske i udlandet. Det altafgørende problem i denne sammenhæng er desværre af mere fundamental karakter. Det er nemlig langt fra muligt at fremskaffe det nødvendige kildemateriale. De relevante oplysninger registreres ganske simpelt ikke nogen steder.

Som vist betyder det, at man endog må lede forgæves efter svaret på, hvor mange danske statsborgere, der er bosat i udlandet. Et forhold der kan undre, i betragtning af at Danmark har et centralt personregister, der bl.a. udgør baggrunden for den detaljerede befolkningsstatistik, som årligt udarbejdes af Danmarks Statistik. Når en person udvandrer, bliver oplysningerne om den pågældende stående i CPR's arkivdel, og hvis den pågældende senere vender tilbage som indvandrer, bliver vedkommendes personnummer atter aktiveret. Forbliver vedkommende i udlandet, tilføres der ikke nye oplysninger, medmindre CPR via Udenrigsministeriet får meddelelse om, at den pågældende danske statsborger gennem naturalisation har opgivet sit danske statsborgerskab eller er død. CPR kan således ikke give et samlet à jourført tal for antal danske statsborgere i udlandet.

Som nævnt er udlandsdanskere imidlertid ikke tilmeldelsespligtige til de danske repræsentationer i udlandet. For danske statsborgere med ophold i udlandet er det passet, som er legitimation for statsborgerskabet. Kontakten mellem lokale danske statsborgere og de stedlige repræsentationer kan således i princippet være begrænset til de situationer, hvor passet skal fornyes eller tabte pas erstattes. At man gennem tre generationer på Generalkonsulatet i São Paulo, Brasilien har registreret ankomne og afrejste danskere er så vidt vides et enestående fænomen.

Ovenstående redegørelse for det vanskelige i at skaffe sig oversigt over antallet af danskere bosat i udlandet skal krediteres tidsskriftet Samspil. I samarbejde med kontorchef Henrik

Munck, Danmarks Statistik, har bladet nærmere beskrevet problemstillingen (Samspil 6/1984 s. 10ff.) og konkluderer, at man er henvist til at konsultere andre landes statistik over deres befolkning fordelt efter statsborgerskab for at få de ønskede tal. Imidlertid er de konkrete tal ikke tilgængelige for alle landes vedkommende. Nordisk Statistisk Årbog giver os tallene for de nordiske lande, og i den befolkningsstatistik, som EF's statistik-kontor Eurostat udgiver, har vi dækkende oplysninger, hvad angår EF-landene. Men det er straks sværere og i nogle tilfælde decideret forgæves at lede efter tallene for danske statsborgere i de resterende europæiske lande og de øvrige verdensdele.

Reducerer man sit vidensbegær til kun at omfatte danske, udstationerede i udlandet af danske firmaer, så har man desværre ikke samtidig reduceret kildeproblemet. Oplysningerne kan kun findes hos de respektive moderselskaber. Generelt er danske virksomheder ikke ligefrem ivrige efter at give faghistorikere adgang til deres arkiver, og i dette tilfælde kan forbeholdet have en vis berettigelse. Da kun de færreste – om overhovedet nogle – firmaer har de ønskede oplysninger udarbejdet i forvejen, vil det nemlig kræve, enten at firmaerne selv stiller ressourcer til rådighed for en sådan bearbejdning eller tillader adgang til personaleakterne. Aktindsigt i personalesager er naturligvis særdeles ømfindtlig. Men tilsvarende ordninger som gør sig gældende indenfor det statslige arkivvæsen med diverse tro- og loveerklæringer, burde kunne løse problemet.

I almindelighed opfattes samtidshistorie som en meget tidkrævende disciplin, der må foregå i flere tempi. Modsat historieskrivning om fortiden, der i de fleste tilfælde kan skrives på baggrund af velordnede arkivaliepakker på diverse arkivers læsesale, så er samtidshistorikeren nødt til at opsøge og sammenstykke kildematerialet selv. I det foreliggende tilfælde gælder det imidlertid ikke kun materialet til den nutidige historie, men også det historiske. Kun et sammentræf af mange heldige omstændigheder gjorde det foreliggende pilotprojekt om danske erhvervsimmigranter realiserbart og krævede desuden en rejse den halve verden rundt.

Intentionen med projektet som med alle andre pilotprojekter var og er fortfarende, at det på godt og ondt skulle inspirere til

videre indsats på området. De kildemæssige problemer bør ikke afholde historikere fra at redde, hvad udredes kan. Imidlertid skal det understreges, at en forsvarlig dækning af Danmarkshistorien udenfor Danmarks grænser vil forudsætte en aktiv indsats både fra det private erhvervsliv i form af åbenhed og samarbejdsvilje, således at fremtidige historikere får et kildemateriale at bygge deres forskning på, og således at de mennesker, der ude som hjemme gør en indsats for at gøre Danmark større og verden mindre, får et bedre fundament at bygge deres kulturpolitiske virke på.

Kunne ovenstående påpegning af, hvor der skal sættes ind, medvirke til en sådan proces, vil det være at betragte som et beskedent afdrag på gælden til de mange gode kræfter, som projektet har lukreret på undervejs.